

УДК 342.9

В. І. Божик
аспірант*Інституту права імені князя Володимира Великого
Міжрегіональної академії управління персоналом*

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВІДМЕЖУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Актуальність. Розвиток суспільних відносин та відповідного законодавства, особливо в умовах євроінтеграційних процесів, свідчить про необхідність перегляду та законодавчого вдосконалення окремих правових інститутів.

Ефективне здійснення вказаних процесів дозволить привести вітчизняне законодавство у відповідність до міжнародних стандартів забезпечення прав особи, що є основними принципами створення демократичної правової держави.

Важливою складовою досягнення вказаної мети є впровадження у національне законодавство норм міжнародного права, напрацьованих національних традицій правотворення, а також прогресивних інститутів правових систем інших держав, які пройшли перевірку часом і виправдані практикою застосування.

Вивчення міжнародного досвіду та використання його досягнень сприятиме створенню ефективної правової системи в цілому та якісному реформуванню кримінального законодавства зокрема.

Мета дослідження. Оскільки інститут кримінальних проступків лише починає формуватись у вітчизняній правовій доктрині, тому існує чимало проблем, пов'язаних з його запровадженням у практичну діяльність. Важливим для їх ефективного вирішення є врахування позитивних здобутків організації та законодавчої регламентації даного інституту, що сформувалися в зарубіжних країнах зі сталими демократичними традиціями. Детальне вивчення міжнародного досвіду функціонування інституту кримінальних проступків дозволить розробити і запровадити його оптимальну модель для нашої країни.

При цьому необхідно враховувати, що кримінальне процесуальне право сучасних зарубіжних країн досить різноманітне. Особливості кожної правової системи обумовлені конкретними економічними, соціальними, історичними, етнічними, релігійними та іншими факторами. Значну роль відіграє також рівень юридичної культури, традиції, пов'язані зі ставленням до суду і правосуддя, закону і законності. Зважаючи, що перед державами постають ідентичні проблеми в сфері кримінальної юстиції, існує необхідність у створенні подібних (на національному рівні) та єдиних (на міжнародному рівні) механізмів правового регу-

лювання однорідних суспільних відносин, тобто в певній гармонізації та уніфікації національних законодавств і практики їх застосування [1, с. 32].

Таким чином, актуальність вивчення досвіду функціонування інституту кримінальних проступків у розвинених державах обумовлюється необхідністю ефективного запровадження цього інституту у вітчизняне правове поле.

Стан дослідження. Теоретичні і практичні питання міжнародного досвіду функціонування інституту кримінальних проступків висвітлювали у своїх працях О. А. Банчук, Д. Лук'янець, О. С. Скок, О. І. Соболев, В. Г. Уваров, та інші. В той же час у вітчизняній правовій науці залишаються остаточно не вирішеними питання критеріїв відмежування адміністративних правопорушень та кримінальних проступків, дослідження зарубіжного досвіду такого розмежування.

Виклад основного матеріалу. Важливим, на нашу думку, є вивчення досвіду законодавчої регламентації інституту кримінальних проступків у країнах Балтії, з огляду на спільні історичні передумови, а також набуття особливостей, обумовлених специфікою самостійного розвитку таких держав як суб'єктів міжнародного права.

Аналіз законодавства Республіки Польщі свідчить про чітке відокремлення польського законодавства про адміністративні проступки від кримінального права. В той же час окремі положення Кримінального кодексу Республіки Польщі за аналогією застосовуються до адміністративних деліктів.

Так, адміністративні делікти регламентуються положеннями Кодексу про правопорушення (Kodeks wykroczeń) та Кодексу про провадження у справах про порушення (Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia). Джерелом кримінального права у Польщі є Кримінальний кодекс, відповідно до ст. 7 якого кримінальні правопорушення поділяються на злочини (zbrodnia) та проступки (występkiem). За вчинення злочину передбачено ув'язнення на строк від трьох років, за вчинення проступку – штраф у розмірі понад 30 денних ставок, або понад 5000 злотих, обмеженням волі або позбавленням волі на строк до одного місяця [2].

Разом з тим, у Кодексі про провадження в справах про порушення (Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia) Республіки Польща пе-

редбачене таке протиправне діяння, як порушення (*wykroczenia*), за вчинення якого до особи може бути застосовано арешт та обмеження волі.

Крім того, галузевими законодавчими актами передбачені протиправні діяння у вигляді адміністративних деліктів (*delikty administracyjne*), за які передбачені покарання у вигляді штрафів.

Під час розгляду справи про адміністративне порушення орган публічної адміністрації має право застосовувати певні примусові заходи, які полягають у можливості викликати особу, провести допит свідка та сторони (тобто особи, яка вчинила порушення), здійснити огляд, у тому числі огляд предмета. Характерною особливістю є відсутність у польському праві положень про можливість застосування приводу особи до приміщення органу, затримання особи, встановлення стану сп'яніння тощо [3, с. 133].

У Латвійській республіці правовідносини у сфері адміністративних проступків регулюються Кодексом про адміністративні правопорушення (*Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss*) 1984 року [4]. При цьому адміністративне право повністю відокремлене від кримінального.

У Кримінальному кодексі Латвії (*Krimināllikums*) кримінальні правопорушення, залежно від ступеня їх тяжкості, поділяються на кримінальні проступки (*krimināl pārkāpumus*) та злочини (*noziedzumus*). Відповідно до ст. 7 Кримінального кодексу Латвії кримінальним проступком вважається правопорушення, за здійснення якого передбачається покарання у вигляді позбавлення волі на термін від 15 днів до трьох місяців (тимчасове позбавлення волі) або у вигляді меншого покарання. При цьому виділяють злочини невеликої тяжкості, тяжкі злочини та особливо тяжкі злочини. Злочин невеликої тяжкості карається позбавленням волі на строк від трьох місяців до трьох років, тяжкий злочин – від трьох до восьми років, особливо тяжкий злочин – від 8 років до довічного ув'язнення [5].

Варто зазначити, що у Кримінальному кодексі Латвії передбачений такий вид покарання за кримінальний проступок, як арешт особи. Однак, у Кодексі про адміністративні правопорушення Латвії передбачений адміністративний арешт на строк від одного до п'ятнадцяти днів.

В Естонській Республіці у 2001 році відбулося масштабне реформування кримінальної юстиції, внаслідок якого був скасований Кодекс про адміністративні правопорушення і прийнятий новий Кримінальний кодекс, в якому правопорушення поділяються на злочини (*kuriteod*) і проступки (*väärteod*). Таким чином, адміністративні правопорушення були трансформовані у кримінальні проступки.

За вчинення кримінального проступку, відповідно до Кримінального кодексу Естонії, перед-

бачені такі покарання, як штраф, арешт або позбавлення водійських прав. Покарання у вигляді грошового стягнення або ув'язнення, передбачене за вчинення кримінального злочину [6]. Варто зазначити, що проступки, на відміну від злочинів, крім Кримінального кодексу Естонії, можуть також визначатися в інших законах.

Так, О. А. Банчук зазначає, що в естонській правовій системі адміністративне деліктне право стало частиною широкого карного права, оскільки і на карні, і на адміністративні делікти поширюються загальні положення щодо суб'єктів, вини, покарання, звільнення від відповідальності тощо. Єдиним критерієм відмежування адміністративних деліктів від карних здійснюється є процедура притягнення до відповідальності, яка регламентована у Деліктно-процесуальному кодексі (*Väärteomenetluse Seadustik*) від 22 травня 2002 року. Такі висновки можна зробити, на підставі аналізу використаної в Карному кодексі термінології. Варто звернути увагу на те, що в порівнянні з кримінальними кодексами інших країн, в естонському кодексі йдеться про «проступки», а не «кримінальні проступки», без акцентування на їх галузевій належності [7, с. 120].

Актуальним для досліджуваного питання є вивчення досвіду функціонування інституту кримінальних проступків у Німеччині. Так, відповідно до німецького законодавства, адміністративні делікти є складовою частиною кримінального права і, відповідно регламентуються положеннями кримінального закону.

Адміністративні проступки і відповідальність за їх вчинення визначені в федеральних та регіональних законах, з яких складається німецьке законодавство про адміністративну відповідальність.

Діяння, за вчинення яких передбачено єдине покарання у вигляді грошового штрафу (*Geldbusse*), є так званим порушенням громадського порядку (*Ordnungswidrigkeit*) і передбачене Законом «Про порушення порядку», який фактично відноситься до кримінального права.

Варто зазначити, що особливістю кримінального права Німеччини є те, що його норми закріплені у різних законодавчих актах. Такі правові приписи, окрім власне Кримінального кодексу Федеративної Республіки Німеччина (далі ФРН), визначені у федеральних кримінальних законах, кримінальному законодавстві земель. Крім того, до складу законодавства ФРН також входять численні некодифіковані кримінально-правові норми.

Таким чином, досліджуючи німецьке законодавство, слід розрізняти кодифікований акт у виді Кримінального кодексу і більш широке поняття – кримінальне право, яке охоплює Кримінальний

кодекс та інші норми кримінального права, які закріплені в інших законах.

У кримінальному праві Німеччини існує поняття «злочинне діяння» (Straftat). Разом з тим, німецький законодавець у процесуальному праві вживає поняття «діяння» (Tat). Так, у § 12 Кримінального кодексу Німеччини визначено два види злочинних діянь: злочин (Verbrechen) і проступок (Vergehen). Мінімальний розмір покарання, що передбачений за вчинення діяння, є критерієм для такого розподілу. Відповідно до положень кодексу, злочином є протиправні діяння, які караються позбавленням волі від одного року, а проступком – протиправне діяння, за вчинення якого передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на більш короткий термін або грошовий штраф (Geldstrafe). Варто зауважити, що на вказану класифікацію не впливають обтяжуючі або пом'якшуючі обставини, які передбачені положеннями Загальної частини, або для особливо тяжких, або менш тяжких випадків [8].

До проступків відносяться такі діяння, як: порушення офіційних оголошень, зайняття забороненою проституцією, погроза злочином, використання неправдивих свідочств про стан здоров'я тощо [9, с. 177]. Належність права про порушення порядку Німеччини до широкого карного права зумовлює поширення загальних положень Карного процесуального кодексу на провадження у справах про порушення порядку, яке сам Закон про порушення порядку визначає «провадженням з накладення штрафу» [10, с. 145].

Вивчення правової системи Франції свідчить про відокремленість адміністративно-деліктного та кримінального законодавства. Так, відповідальність за вчинення злочинів, проступків, закріплено у Кримінальному кодексі Франції, в той час як відповідальність за порушення, відповідно до ст. 111-2 Кримінального кодексу Франції, визначена в окремих законах. Таким чином, правовідносини у сфері адміністративних деліктів не регламентуються загальними положеннями кримінального права.

Доречно звернути увагу на законодавство Франції щодо розподілу злочинних діянь, залежно від їх тяжкості, на три категорії. Так, відповідно до ст. 111-1 Кримінального кодексу Франції правопорушення класифікуються як злочини (crimes), проступки (délits) і порушення (contraventions). При цьому, і злочини, і проступки є посяганням на суспільні цінності. А порушення – це не що інше, як порушення дисципліни суспільного життя. Відповідно до ст. 131-13 Кримінального кодексу Франції, порушеннями є правопорушення, які караються штрафом до 3000 євро [11]. При цьому, визначення вказаним видам правопорушень, у Кримінальному кодексі Франції не надано, вказуючи лише критерії їх розмежування. Так,

О.С. Скок зазначає про велике практичне значення подібної класифікації, що передбачає таку систему покарань: кримінальні покарання для злочинів, виправні покарання для проступків та поліцейські – за порушення [12, с. 39].

Відповідно до законодавства Італії, адміністративні правопорушення регламентуються загальними положеннями кримінального закону і фактично є кримінальними проступками. Так, стаття 39 Кримінального кодексу Італії регламентує поділ кримінальних правопорушень на злочини (delitti) і проступки (contravvenzioni) залежно від виду покарання, що призначається за їх вчинення відповідно до цього кодексу. Разом з тим, в італійській правовій системі відсутні законодавчі визначення злочину та проступку. Проте, у кримінальному кодексі зазначено про відмінність злочинів і кримінальних проступків у залежності від тяжкості покарань, які призначаються за їх вчинення. Відповідно до ст. 17 Кримінального кодексу Італії до злочинів відносяться діяння, за які може бути призначено довічне позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк і штраф. В свою чергу, проступками є діяння, які караються арештом або грошовим стягненням [13].

Таким чином, особливістю італійського законодавства щодо законодавчої регламентації інституту проступків є їх фактичне віднесення до кримінально-правової сфери.

Висновки. На підставі вивчення законодавства зарубіжних країн, слід резюмувати про існування в більшості з них диференціації правопорушень на злочини і проступки. В багатьох європейських правових системах досліджувані правопорушення передбачені в системі кримінального законодавства. Вчинення кримінального проступку не має наслідків у виді судимості і карається невеликими стягненнями. При цьому, адміністративно-деліктне законодавство чітко відокремлене від кримінального, загальні положення кримінальних законів не можуть застосовуватись до адміністративних деліктів. Разом з тим, в інших країнах законодавство про адміністративні делікти є частиною кримінального права.

В окремих постсоціалістичних державах (Латвія, Польща) законодавство про адміністративні проступки відокремлене від кримінального права, що пов'язано з дією в таких країнах кодексів про адміністративні делікти, які були прийняті в період соціалістичного розвитку.

У вітчизняному законодавстві також передбачений поділ протиправних діянь на злочини, кримінальні проступки та адміністративні правопорушення, що в цілому відповідає закономірностям класифікації протиправних діянь. Проте, потребують уточнення на нормативному рівні матеріальні та процесуальні особливості реалізації вказаних норм.

Література

1. Стойко Н. Г. Уголовный процесс западных государств и России: сравнительное теоретико-правовое исследование англо-американской и Романо-германской правовых систем : автореф. дисс. на соискание ученой степени докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность” / Н. Г. Стойко. – СПб., 2007. – 55 с.
2. Kodeks karny [Электронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://bit.ly/2yE2CN4>
3. Міловідова С.В. Попередження та протидія адміністративним правопорушенням в Україні: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / С.В. Міловідова. – К., 2016. – 231 с.
4. Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss: [Электронний ресурс] – Режим доступу: <https://likumi.lv/doc.php?id=89648>
5. Кримінальний кодекс Латвії / Krimināllikums: [Электронний ресурс] – Режим доступу: <http://bit.ly/2xUzMZC>
6. Penal Code [Электронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://bit.ly/2gK7ARt>
7. Адміністративне деліктне законодавство: Зарубіжний досвід та пропозиції реформування в Україні / Автор-упорядник О.А. Банчук. – К.: Книги для бізнесу, 2007. – 912 с.
8. Strafgesetzbuch (StGB) [Электронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://bit.ly/1KEzVf8>.
9. Скок О.С. Категоризація злочинних діянь у кримінальному законодавстві зарубіжних країн / О.С. Скок // Право і суспільство. – 2015. – № 6–2. – С. 176–182.
10. Адміністративне деліктне законодавство: Зарубіжний досвід та пропозиції реформування в Україні / Автор-упорядник О.А. Банчук. – К.: Книги для бізнесу, 2007. – 912 с.
11. Codépenal [Электронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://bit.ly/2xaZx3i>
12. Скок О.С. Злочини невеликої тяжкості та питання кримінальної відповідальності : монографія / О.С. Скок; [за наук. ред. О.І. Соболев]. – Харків : Право, 2017. – 264 с.
13. Codicépénale [Электронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://bit.ly/2hSuByv>

Анотація

Божик В. І. Міжнародний досвід відмежування адміністративних правопорушень та кримінальних проступків. – Стаття.

Стаття присвячена правовому аналізу законодавчої регламентації інституту проступків у таких країнах як Італія, Польща, Франція, Естонія та інші. Приділено увагу критеріям відмежування адміністративних правопорушень від кримінальних проступків у законодавстві вказаних країн. Проаналізовано поняття та ознаки інституту проступків у кримінально-правовому значенні.

Ключові слова: міжнародні стандарти, кримінальний проступок, адміністративний проступок, правопорушення, покарання.

Аннотация

Божик В. И. Международный опыт отграничения административных правонарушений и уголовных проступков. – Статья.

Статья посвящена правовому анализу законодательной регламентации института проступков в таких странах как Италия, Польша, Франция, Эстония и другие. Уделено внимание критериям отграничения административных правонарушений от уголовных проступков в законодательстве указанных стран. Проанализированы понятия и признаки института проступков в уголовно-правовом смысле.

Ключевые слова: международные стандарты, уголовный проступок, административный проступок, правонарушение, наказание.

Summary

Bozhyk V. I. International experience in distinguishing between administrative offenses and criminal offenses. – Article.

The article deals with the legal analysis of the legislative regulation of the institute of misconduct in such countries as Italy, Poland, France, Estonia and others. Attention is paid to the criteria for distinguishing administrative from criminal offenses in the legislation of these countries. The concepts and signs of the institute of misconduct in the criminal legal sense are analyzed.

Key words: international standards, criminal misconduct, administrative misconduct, violation of the law, punishment.